

uppmaning att lära katekesen utantill kan ses som ett värn av människans frihet och att det ska råda saklighet i de mellanmännsliga relationerna. Kunskapsmomentet har enligt Cöster förblivande betydelse, eftersom människan därigenom får ett språk som inte kan tas ifrån henne.

Eva-Lotta Grantén tar i sitt bidrag upp en ofta kritiserad aspekt av den lutherska teologin, nämligen arvsyndsläran. Denna kan komma väl till pass i en tid då människor finner att de inte klarar av alla krav som de har på sig. Författaren riktar kritik mot den i modern teologi vanliga synen på arvsynd som något strukturellt, en syn som ofta står nära samtida naturvetenskap och lätt blir alltför deterministisk och pessimistisk. En luthersk människosyn bär istället hela tiden på ett hopp om att människan kan förändra sin situation. Det är djärvt att vilja försvara den lutherska lärans huvudpoängar på det sätt som Grantén gör. Samtidigt skulle det sätt på vilket hon vill ersätta nutidens krav att individen ska vara perfekt och lycklig behöva en starkare teologisk grundläggning, till exempel i form av en reflektion kring hur Luther utlägger de tio budorden utifrån den naturliga lagen.

Folkkyrkotanken är ämnet för Thomas Ekstrands bidrag. Han tar sin utgångspunkt i oklarheterna kring vad det egentligen innebär att vara en «evangelisk-luthersk folkkyrka». För att kunna reflektera kring detta vänder sig författaren till Einar Billing, vars ungdomliga program bland annat innebar att Guds nåd sågs som primär också i förhållande till tron. Denna tanke driver dock Billing ett stycke längre än vad Luther själv gjorde, vilket exempelvis märks i deras skilda uppfattningar om kyrkans nycklamakt. En kyrkosyn baserad på syndernas förlåtelse, det som kan sägas vara kärnpunkten i reformatorens förståelse av evangeliet, i kombination med en antropologi som visar att människan är en syndare inför Gud kan enligt Ekstrand fungera som en utgångspunkt för en luthersk folkkyrkosyn i vår tid.

Urban Claesson frågar avslutningsvis vilken roll Lutherreceptionen har för de lösningsförslag som presenteras i miljödebatten. I jämförelse med Al Gores USA har vi i Sverige ofta vänt oss till statsmakten när vi har stått inför gemensamma problem. Detta ser författaren som en följd av att Sverige har byggts upp av en luthersk människosyn där institutioner av olika slag ansetts som nödvändiga för att avlasta medborgarens personliga ansvar. Samtidigt konstaterar han att det finns en spänning i det svenska samhället, med dess «sekulära metodism» som riktar fokus mot individens ansvar att fatta självständiga beslut.

Till bokens starka sidor hör dess ämnesmässiga bredd samt att den visar hur Martin Luthers tänkande fortfarande har en stor relevans för viktiga problem i

kyrka och samhälle. Till de svaga sidorna hör att den trots sin bredd måste anses ha en relativt smal klangbotten. Även om enstaka tyska teologer refereras är det i stort sett enbart svenska och danska forskare som får komma till tals. Vare sig den viktiga nordamerikanska teologiska debatten eller den realistiska synen på tron hos Luther, som vuxit fram vid universitetet i Helsingfors, uppmärksammas i boken. Dessutom hade det varit intressant om någon av författarna hade relaterat sig till det nyvaknade afrikanska intresset för Luther och luthersk teologi. Med tanke på att så många viktiga akademiska pusselbitar saknas kommer boken kanske bäst till sin rätt i kyrkliga fortbildningar, samtalsgrupper och liknande. Det ska dock understrykas att den även fyller en funktion i den svenska samhällsdebatten, där alla röster som strävar efter att uppvärdera och nyansera arvet efter Martin Luther är välkomna.

Tomas Appelqvist

Hugh Rayment-Pickard: *50 Key Concepts in Theology*. 170 sid. London: Darton • Longman + Todd 2007.

Boken är en flyhänt och beläst skriven överblick för den som vill veta litet om mycket i det teologiska landskapet. Författaren är lekturer i filosofi och församlingspräst i London och har tidigare skrivit om inklusiv teologi och om Derrida — han är således fullt up to date. Hans värld är därmed tydligt igenkännbar också för en teologistuderande i Sverige idag. Detta är nog bokens begränsning.

De 50 nyckelbegreppen är till ungefär en tredjedel fundamentalteologiska begrepp (*Atheism, Doctrine, Faith*, för att börja i den bokstavsordning de står), en tredjedel klassiska loci i teologin (*Atonement, Christology, Creation*) och en tredjedel teologiska skolor eller metoder (*The Death of God, Ecotheology, Feminist Theology*). Möjligen hade det varit bättre om han hade skrivit 50 artiklar i endera av dessa kategorier; som uppslagsbok blir boken otillräcklig, man behöver veta mer än halvannan sida om fler saker än de femtio.

Urvalet av ämnen kan förstås diskuteras. Jag finner det egendomligt att kyrka/ecklesiologi fattas, däremot finns *Sacrament* med, förstås med en mycket vid definition. Inte heller behandlas teman som Bibeln/kanon (däremot diskuteras *Revelation*). Jag saknar också begrepp som transcendens/immanens, religion, symbol och teologi. Det är vidare svårt att förstå varför fem nyckelbegrepp förses med bestämd artikel: det heter *The Soul, The Trinity*, men *Evil* och *Faith*.

Det är intressant att reflektera över avgränsningarna. Vare sig de är medvetna eller omedvetna skulle de kunna bero på tendensen att betrakta teologin som en intellektuell reflektion över religion som fenomen, medan själva religionen som sådan inte tänkes ha någon dimension av intellektuell reflektion. Detta skulle kunna vara ett sätt att förstå resonemanget i avsnittet *Doctrine*, och den alltför entydiga åtskillnaden mellan tro och rationalitet i definitionen *Faith*. En sådan hållning utmanas naturligtvis av sådant som skrift och kyrka; dessa är inte generella begrepp utan historiska företeelser, som har anspråk på att vara konkreta och intellektuella deltagare i teologers samtal om tillvaron.

Ibland får näraliggande ämnen var sin artikel: *Christology* och *Incarnation* har varsin, liksom *Heaven-Hell* och *Eschatology*. Att den sistnämnda blir självständig beror kanske närmast på att den definieras annorlunda än «the rather depressing study of the four last things» — avsnittet handlar om kiliasm och utopier, vilket för mig blir alltför begränsat. När läsaren får aha-upplevelsen att både urval och framställning är så pass personliga författarval, då förstår han/hon den ena efter den andra av de snedbelysningar (ofta spännande, det medges) som finns i en rad artiklar.

Varje artikel har först en kort bestämning av rubriken, en grundtanke eller definition, ofta väl genomtänkt (dock tröttnade författaren när han kom till R: *Religious Language* «definieras» bara som att det har varit ett diskussionsämne sedan teologins begynnelse).

Efter definitionen kommer halvannan sidas framställning av ämnet: var det hämtat sitt material och vart utvecklingen pekar, ofta med lite teologihistoria, som naturligtvis blir fragmentarisk och vald utifrån nyckfulla urvalsprinciper. Det är här det blir som mest uppenbart att det är en ganska postmodern teolog som skriver, i sin egen undflyende diskurs (se *Doctrine, Incarnation, Truth!*).

Efter varje artikel presenteras på ett par, tre rader var ett antal «Thinkers». Här blir också urvalet nyckfullt, och ofta mycket anglosaxiskt. Rent kuriöst blir det när i *Mysticism* nämns fyra «gamla» tänkare: Augustinus, Böhme, Areopagiten och den för mig okände Ficino (men inte Bernhard, Eckhart eller a Kempis — som i och för sig återfinns på annat håll), medan de 1900-talsnamn som nämns är fyra tonsättare (Górecki, Messiaen, Pärt och Taverner), plus Rudolf Otto. Lika förvånad blir man när de namn som nämns efter *Heaven and Hell* är Bultmann, Dostojevski, Marx, Platon och Sartre — det kan rent av ge upphov till opassande skämt om allvarliga ting.

Varje artikel har också en underrubrik «Ideas», sådana som inte fått egna artiklar men tillhör den begreppsapparat man kan stöta på inom området. De

får en mycket kort definition och ibland en hänvisning till en författare. Ibland är anknytningen till artikeln ganska associerande, men det är nog nödvändigt med denna sorts kompletteringar när artiklarna måste vara så korta. Man kan alltid ifrågasätta urvalet, och jag förstår självbevarelsedriften hos Rayment-Pickard när han vid *Christology* undviker att ta med alltför många av de fornkyrkliga heresierna: han skulle nämligen bli tvungen att karaktärisera var och en på två rader. De karaktäristiker som finns — av arianism, doketism och monofysitism — avskräcker: de är knappast användbara annat än för specialister som vill göra lustmord på författaren.

I varje artikel finns slutligen ett par litteraturanvisningar, i allmänhet till engelskspråkiga författare eller textsamlingar från de senaste tjugo åren, eller till någon engelsk översättning av (en generation äldre) tyska eller franska klassiker.

Tar man boken för en habil teologs essäistiska snabbskisser är den elegant gjord. Men är den användbar? Frågan blir ju för vem den skulle vara användbar; den är så kortfattad att det blir mest bara allmångods — plus något kuriosas: jag har faktiskt lärt mig vad «Littlewoods law» är (tanken att en gång i månaden inträffar ett mirakel). En teologistudent reder sig inte med den — det hoppas jag åtminstone. En journalist kanske kan tro att han/hon kan ha den i arbetet, men inte ens som populärvetenskap räcker den.

Om en smålänning kallar det för IKEA-teologi är det både ris och ros: praktisk förpackning, de flesta delar hållbara, genomgående moderna grejor, en mängd lösa delar att raskt själv foga ihop, användbar bara man har rätt nyckel, men man kan bara möblera med den på ett sätt. Och den riktige möbelsnickaren kliar sig i huvudet.

Peter Bexell

Theologische Realenzyklopädie. Gesamtregister. Band I: Bibelstellen, Orte, Sachen. XI + 693 sid. Band II: Namen. XI + 772 sid. Walter de Gruyter, Berlin–New York 2006–2007.

Med dessa båda volymer «Gesamtregister» har uppslagsverket *TRE* efter ungefär 30 år nått sin fullbordan. Jämte ett stort antal medarbetare har Albrecht Döhnert och Katrin Ott ansvarat för utgivningen av registerbanden. Men såsom en av huvudredaktörerna för hela verket kvarstår alltsedan första bandet Gerhard Müller, tidigare professor i Erlangen och därefter Landesbischof i Braunschweig. Han har medverkat också i de avslutande volymerna.